

Бялыніцкі раён у 1928 годзе

У 1928 г. у раёне налічвалася 8810 сялянскіх гаспадарак: 5677 сярэдніх, 2128 замжных, 1005 бядняцкіх; 262 гаспадаркі не мелі коней, а ў 753 было толькі па адной галаве жывёлы. На тэрыторыі раёна пражывала 49 381 чалавек, з іх 23987 мужчын і 25394 жанчыны. Працавала 10 смалакурных заводаў, 18 млыноў, 2 цагельныя заводы, 2 малочныя арцелі, сыраварны завод. Трынаццаць млыноў было нацыяналізавана: 4 паравыя, 8 вадзяных і 1 нафたвы. Пяць млыноў было ў руках прыватнікаў: 3 вадзяныя, 1 паравы, 1 газаганератарны, Меліся 2 мелірацыйныя таварыствы, 1 пчалярнае, 1 жывёлагадоўчае. Існавалі 2 ветэрынарыяныя пункты, адзін з іх у Бялынічах, другі – у Царковішчы.

У Бялынічах працавала раённая бальніца. За год яе наведвала 3282 чалавекі, якіх абслугоўвалі 3 урачы, 3 фельдчары, 1 акушэрка. У Падзевічах працаваў медыцынскі пункт.

У 1928 г. у раёне меліся 72 школы: сямігодка, школа сялянскай моладзі, трохкамплектная, 12 двухкамплектных, 57 аднакамплектных. Акрамя беларускіх, існавалі 3 польскія і 2 яўрэйскія школы. Школы наведвала 4040 вучняў. Па

сацыяльным складзе сярод іх было 3876 дзяцей сялян, 89 дзяцей саматужнікаў, 31 – гандляроў, 10 – рабочых, 34 – іншых.

У снежні 1927 г. адбыўся 15 з'езд ВКП (б), які вызначыў курс насучальную калектывізацыю. Аб'яднанне сялянскіх гаспадарак у буйныя калектывы (калгасы) становіцца генеральнай лініяй партыі ў вёсцы. І калі ў 1928 г. у раёне налічвалася 6 калгасаў, якія аб'ядноўвалі толькі 48 гаспадарак і мелі 801 га зямлі, то ў 1929г. было ўжо 20 калгасаў, якія аб'ядноўвалі 2145 гаспадарак і мелі 26151 га зямлі.

“Памяць”, Бялыніцкі раён

Вачамі гісторыка

БНР

Крок да незалежнасці

Пытанне аб пачатку беларускай дзяржаўнасці да гэтага часу выклікае неадназначныя адказы. У расійскай імперскай гісторыі (да 1917 г.) такое пытанне ўвогуле фактычна не паўставала, бо лічылася, што ніякай беларускай дзяржаўнасці ніколі не было.

У савецкія часы ўжо інакш: адлік гісторыі беларускай дзяржаўнасці пачынаўся з 1 студзеня 1919 г., калі бальшавікамі была створана Савецкая Беларусь.

Натуральна, усё, што было да таго, у афіцыйнай гісторыі не магло разглядацца як нешта сапраўды беларускае.

А калі рэч заходзіла пра Беларускаю Народную Рэспубліку, то савецкіх ідэолагаў адна назва выводзіла са стану раўнавагі. Дык чаму так і што было на самой справе?

(працяг на ст. 2)

(OFFICIAL WEBSITE)

БНР

Крок да незалежнасці

1. КАРОТКІ
ЭКСКУРС У
ГІСТОРЫЮ

Беларуская дзяржаўнасць сваімі каранямі сягае ў далёкае мінулае. На тэрыторыі сучаснай Беларусі нашымі продкамі некалі былі створаны дзяржавы, якія аказалі вялікі ўплыў на ўсходнеславянскую і еўрапейскую гісторыю.

У IX–XIII стагоддзях існавала Полацкае княства. Старажытны Полацк быў адным з найбольш значных гарадоў на ўсходнеславянскіх землях. Палітычная вага і высокі ўзровень развіцця культуры Полацкага княства садзейнічалі згуртаванню насельніцтва. У гэты перыяд пачалося фармаванне беларускай народнасці.

У XIII–XIV ст.ст. складваецца Вялікае Княства Літоўскае. Ядром новай дзяржавы была старажытная Літва, якая знаходзілася на тэрыторыі цяперашняй Беларусі. У межах ВКЛ завяршаецца працэс фармавання беларускай народнасці з этнонімам (назвай народа) літвіны. Наваградак (цяперашні Навагрудак) стаў першай сталіцай ВКЛ. У XV ст. яно становіцца адным з магутнейшых дзяржаў Еўропы, а культурныя дасягненні XV–XVI ст.ст. даследчыкі называюць “залатым векам” беларускай культуры. Дзяржаўнай мовай у ВКЛ была старабеларуская, на ёй працавала адміністрацыя княства, а ў 1588 г. быў выдадзены Статут ВКЛ – агульнадзяржаўны звод законаў, самы дасканалы на той час у Еўропе.

У 1569 г., перад пагрозай страты незалежнасці ў выніку вайны з Маскоўскім царствам, ВКЛ мусіла пайсці на саюз з Каралеўствам Польскім і аб’яднацца з ім у федэратыўную дзяржаву Рэч Паспалітую. Стварэнне Рэчы Паспалітай, пры ўсіх яго адмоўных баках, дазволіла больш чым на 200 год захаваць ВКЛ як дзяржаву беларусаў і літоўцаў.

У выніку першага падзелу Рэчы Паспалітай 1772 г. большая частка тэрыторыі сучаснай Беларусі была далучана да Расійскай Імперыі. Другі (1772 г.) і трэці падзелы (1795 г.) завяршылі працэс інкарпарацыі (прымуковае ўключэнне) беларускіх земляў у склад Расіі.

Расійскія ўлады пачалі ажыццяўляць працэс асіміляцыі (паглынання) беларускага этнасу шляхам яго русіфікацыі, пад якой разумеецца комплекс мэтанакіраваных дзеянняў (палітычных, ідэалагічных, культурных, рэлігійных і г.д.) дзеля змены самасвядомасці народа. Беларусы павінны былі страціць сваю этнічную адметнасць, перастаць існаваць як асобны народ, ператварыцца ў сыравіну для ўмацавання іншага, у дадзеным выпадку, рускага этнасу. Карацей кажучы, з беларусаў пачалі рабіць рускіх. Такую ж палітыку ў дачыненні беларусаў праводзілі ў свой час і польскія правячыя колы, толькі называлася яна “паланізацыя”.

Асноўнымі сродкамі русіфікацыі былі школа і царква. Мова адукацыі, справаводства і набажэнстваў – руская. Гісторыя роднага краю і народа падмянялася гісторыяй Расіі, усе падзеі разглядала-

ся з пазіцыі расійскіх інтарэсаў. У якасці герояў вывучаліся асобы расійскай гісторыі. Даходзіла да абсурду: славы для Расіі дзеяч А.Сувораў, які сам прызнаваўся, што “кроўшкі я пролил немало”, “праславіўся” на Беларусі тым, што ў 1794 г. знішчаў насельніцтва беларускіх вёсак за падтрымку паўстання пад кіраўніцтвам Т.Касцюшкі. Карнік, які праліў нямала “кроўшкі” беларусаў, падаваўся ледзь не як герой Беларусі. Невыпадкава ж у савецкія часы дзесяткі калгасаў і саўгасаў былі названы ў яго гонар. Чамусьці кадэцкая (малодшая) вайсковая вучэльня ў Мінску і цяпер называецца “Сувораўскай”.

Пры імператрыцы Кацярыне II замест этноніма “літвіны” афіцыйна стала замацоўвацца назва “беларусы”. У 1839 г. пад націскам уладаў мусіла спыніць сваю дзейнасць уніяцкая царква, якая працавала на беларускай мове. У 1840 г. імператар Мікалай I падпісаў спецыяльную пастанову, у якой забаранялася афіцыйна ўжываць тэрміны “Беларусь” і “Літва”. Для абазначэння далучаных беларускіх і літоўскіх земляў уводзілася бязлікая назва “Паўночна-заходні край”. Беларусы павінны былі забыць нават сваю радаслоўную.

Знясілены шматлікімі войнамі і незлічонымі стратамі (удумайцеся ў лічбы: у ходзе вайны Расіі з Рэччу Паспалітай 1654–1667 гг. насельніцтва Беларусі скарацілася на 53%, у час Паўночнай вайны Расіі са Швецыяй 1700–1721 гг. – на 30%, за пяць месяцаў вайны Францыі і Расіі 1812 г. – на 25%),

(Працяг на ст. 3)

БНР

Крок да незалежнасці

(Прац. Пач на ст. 1-2)

беларускі народ цяпеў многае па прынцыпу – “абы вайны не было...”. Аднак ён не страціў сваіх глыбінных каранёў, з якіх зноў і зноў вырасталі вольналюбівыя змагары за будучыню беларусаў і Беларусі.

У складзе Расійскай Імперыі беларускае адраджэнне пачыналася з адраджэння культуры. Памяць аб мінулым збіралі і замацоўвалі са сваімі вучнямі прафесары-гісторыкі М.Баброўскі і І.Даніловіч. Мова – душа народа. Гэтую ісціну разумелі і прапагандавалі пачынальнікі беларускага адраджэння Я.Баршчэўскі, У.Сыракомля, В.Дунін-Марцінкевіч і іншыя.

Адкрытую барацьбу з расійскім царызмам ў 1863 г. пачалі паўстанцы пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага. Высакародная мэта – вызваленне з-пад маскоўскага прыгнёту і адрадзіць дзяржаву – не была дасягнута. У 26 год К.Каліноўскі быў павешаны на плошчы ў Вільні. Але ідэя беларускага нацыянальна-дзяржаўнага адраджэння не згінупа. Яна знаходзіла ўсё новых і новых прыхільнікаў у наступныя гады.

У канцы XIX – пачатку XX ст. у Расійскай Імперыі нарастаюць супярэчнасці ў эканоміцы, у грамадскім жыцці і ў міжнацыянальных адносінах. Усё больш праяўляліся прызнакі гістарычнага закона гібелі ўсіх імперый. У гэты час уздымаецца новая хваля беларускага адраджэння. Яе асаблівасцю было тое, што побач з моўна-культурным адраджэннем паўставалі палітычныя сілы, якія ставілі задачу аднаўлення беларускай дзяржаўнасці.

Адкрыта аб гэтым заявіла першая беларуская палітычная партыя Беларуская сацыял-дэмакратычная грамада, створаная ў 1903 г.

Расійскі царызм вытрымаў першы ўдар – рэвалюцыю 1905 г., але не здолеў супрацьстаяць у 1917 г. У лютым царызм быў звергнуты, Расія стала “самай вольнай краінай свету” (Ул. Ленін), але пытанне аб беларускай дзяржаўнасці заставалася адкрытым.

Разнастайныя палітычныя сілы Расіі разумелі, што ў шматнацыянальнай краіне шмат што будзе залежыць ад паводзінаў розных народаў і нацыяў, пазіцыі іх палітычных лідэраў, рэлігійных і маральных аўтарытэтаў. Таму ў сваіх праграмах розныя палітычныя партыі не маглі абыйсці нацыянальныя праблемы і прапаноўвалі свае варыянты іх рашэння.

Найбольш радыкальную праграму па нацыянальным пытанні прапанавала леварыдыкальная частка Расійскай сацыял-дэмакратычнай партыі (“бальшавікі”) пад кіраўніцтвам Ул. Леніна. Бальшавікі абяцалі народам тое, чаго не сказала ні адна палітычная партыя Расіі: што калі яны прыйдуць да ўлады, то будзе прадастаўлена “права нацыяў на самавызначэнне аж да аддзялення і ўтварэння самастойнай дзяржавы”.

Ну проста выдатна, лепш не скажаш, але што атрымалася на самой справе – аб гэтым чытайце далей.

2. СТВАРЭННЕ БЕЛАРУСКАЙ НАРОДНАЙ

РЭСПУБЛІКІ

“...дзень 25 сакавіка для таго, хто разумее і адчувае, што такое радзіма, гэта ня проста святочны дзень.

Гэта дзень, які далучае яго да зямлі, на якой ён нарадзіўся”

Віктар Дашук, народны артыст Беларусі, кінарэжысёр.

Вынікі Лютаўскай рэвалюцыі 1917 г. не задаволілі значную частку насельніцтва Расіі і бальшавікам удалося 25 кастрычніка 1917 г. арганізаваць звяржэнне Часовага ўрада. Гэты падзеі Ленін і іншыя лідэры бальшавікоў доўгі час афіцыйна называлі “кастрычніцкім пераваротам” і толькі з 1927 г. была замацавана назва Кастрычніцкая (яшчэ пазней – Вялікая Кастрычніцкая) сацыялістычная рэвалюцыя.

2 лістапада 1917 г. бальшавікі зацвердзілі “Дэкларацыю правоў народаў Расіі”, у якой пацвердзілі ранейшае абяцанне прадаставіць нацыям права самім вызначаць свой лёс і нават, калі яны пажадаюць, права аддзяліцца ад Расіі і стварыць свае асобныя дзяржавы.

Ды толькі не дарма беларусы кажуць: абяцанка – цацанка, а дурню – радасць. І ў гэтым прышлося хутка пераконацца на ўласным вопыце.

У лістападзе 1917 г. па волі бальшавіцкай партыі быў створаны вышэйшы орган савецкай улады на Беларусі – Абласны выканаўчы камітэт саветаў рабочых, салдацкіх і сялянскіх дэпутатаў Заходняй вобласці і фронту (скарочана
(Працяг на ст. 5)

БНР

Крок да незалежнасці

(Прац. Пач. на ст. 1-3)

Аблвыкамзах). Звярніце ўвагу: у доўгай назве гэтага органа няма ніякага напаміну пра Беларусь. Яна вызначана як Заходняя Расія. Падобна таму, як у 1840 г. царскія ўлады увялі назву Паўночна-Заходні край. І гэта не выпадкова. Галоўную сваю мэту – захоп улады – бальшавікі рэалізавалі. Рэвалюцыйная эйфарыя захапіла настолькі, што іх апанавала ідэя сусветнай камуністычнай рэвалюцыі, а нацыянальныя праблемы яны ўжо лічылі другаснымі. Да таго ж у самім Аблвыкамзаху пераважалі франтавікі і фактычна не было беларусаў, а яго бальшавіцкія кіраўнікі – В.Кнорыньш, К.Ландэр, А.Мяснікян і іншыя – не лічылі беларусаў за нацыю, а значыць не хацелі бачыць аніякай беларускай праблемы.

Такія паводзіны бальшавіцкіх уладаў на Беларусі супярэчылі іхняй жа праграме і прынятым рашэнням. Натуральна, што беларускія патрыятычныя арганізацыі былі гэтым не задаволены. Яны лічылі неабходным існаванне на Беларусі такой улады, якая б забяспечвала рэальнае прадстаўніцтва ад розных беларускіх палітычных Беларусі і дзейнічала ў інтарэсах беларускага народа. Дзеля гэтага найбольш уплывовыя арганізацыі пагадзіліся склікаць Першы Ўсебеларускі з'езд. Галоўная мэта з'езда – вырашэнне лёсу Беларусі.

Ідэю склікання з'езда ад імя Савета Народных Камісараў Расіі падтрымаў народны камісар (міністр) па справах нацыянальнасцяў Расіі І.Сталін.

Было ўзгоднена, што ўлада на Беларусі павінна належаць краёваму Савету рабочых і салдацкіх дэпутатаў, выбранаму на краёвым з'ездзе.

Да 14 снежня 1917 г. у Мінск з'ехаліся 1872 дэлегаты. Быў абраны прэзідыум, утвораны Савет (Рада) з'езда, які стаў кіруючым органам. 15-17 снежня адбылося абмеркаванне амаль усіх запланаваных пытанняў.

У пачатку 2-й гадзіны ночы 18 снежня 1917 года была абвешчана выніковая пастанова з'езда, паводле якой: «Замацоўваючы сваё права на самавызначэнне, абвешчанае Расійскай рэвалюцыяй, і сцвярджаючы дэмакратычны рэспубліканскі лад у межах Беларускай зямлі, для вырашэння роднага краю і засцярогі яго ад падзелу і адрыву ад Расійскай дэмакратычнай федэратыўнай рэспублікі, І Ўсебеларускі з'езд пастанаўляе: неадкладна ўтварыць са свайго складу орган краёвай улады ў асобе Ўсебеларускага Савета сялянскіх, салдацкіх і рабочых дэпутатаў, які часова становіцца на чале кіравання краем (падкрэслена мною – А.К.), уступаючы ў справы дачыненні з цэнтральнай уладай, адказнай перад Саветам рабочых, салдацкіх і сялянскіх дэпутатаў».

Звярніце ўвагу, паважаныя чытачы, з'езд не выступіў супраць савецкай улады і не ставіў задачу разрыву з Расіяй, як пазней будуць хлусіць бальшавіцкія ідэолагі і паслухмяныя гісторыкі. Наадварот, нагадаем яшчэ раз: улада перадавалася Ўсебеларускаму савету сялянскіх, салдацкіх і рабочых дэпутатаў. Падк-

рэслім, што гэты пункт адпавядаў дамоўленасцям са Сталіным.

Тым не менш, адразу пасля прыняцця гэтага рашэння 18 снежня 1917 г. бальшавікі разганалі з'езд.

Узнікае пытанне: што так напалохала бальшавіцкіх лідэраў Аблвыкамзаха, калі яны прымянілі ўзброеную сілу супраць з'езда, які быў скліканы са згоды бальшавіцкіх уладаў?

А тое, што калі б у адпаведнасці з рашэннем з'езда Ўсебеларускі Савет сялянскіх, салдацкіх і рабочых дэпутатаў быў створаны, то да яго перайшло б агульнае кіраўніцтва на Беларусі. Потым дэмакратычным шляхам, праз выбары, прадугледжвалася скліканне Беларускага Устаноўчага Сейма.

Кіраўнікі Аблвыкамзаха ўбачылі абмежаванне іх улады. Аблвыкамзах, заставаўся, але ён быў павінен займацца франтавымі справамі. Сапраўды дэмакратычныя выбары таксама на задавальнялі бальшавікоў, бо яны не былі ўпэўнены, што атрымаюць большасць.

Можна пералічваць іншыя матывы, якія мелі месца, аднак відавочна, што галоўную адказнасць за разгон з'езда нясуць бальшавікі. Тут яскрава праявілася іх імкненне да аднапартыйнай дыктатуры, што сталася адной з асноўных прычынаў разгарання грамадзянскай вайны.

Пасля разгону з'езда частка яго дэлегатаў сабралася ў чыгуначным дэпо і 18 (31) снежня 1917 г. дзе і было прынята рашэнне аб перадачы краёвай улады Радзе Ўсебеларускага з'езда. 21 снежня

(Працяг на ст. 5)

БНР

Крок да незалежнасці

(Прац. Пач. на ст. 1-4)

1917 г. Рада Усебеларускага з'езда абрала са свайго складу Выканаўчы камітэт з 10 чалавек.

Такім чынам, Выканаўчы камітэт стаў законным (легітымным) упаўнаважаным органам І Усебеларускага з'езда. Гэта важна запомніць, бо і зараз некаторыя аўтары спрабуюць аспрэчыць легітымнасць рашэнняў Выканкама.

Далей падзеі разгортваліся наступным чынам.

Савецкі ўрад меў намер кінуць сваіх саюзнікаў (Англію і Францыю), заключыў перамір'е і вёў з немцамі перагаворы аб сепаратным міры. Але яны поспеху не мелі і 18 лютага 1918 г. немцы зноў пачалі наступленне. Бальшавіцкі Аблвыкамзах, не здолеўшы абараніць Беларусь ад нямецкай акупацыі, 19 лютага ўцёк у Смаленск. З гэтага дня парад у Мінску падтрымлівалі беларускія сілы.

У такіх варунках Выканкам Рады Усебеларускага з'езда, які выйшаў з падполля, абвясціў сябе найвышэйшай уладай на Беларусі і вылучыў са свайго складу першы беларускі ўрад – Народны Сакратарыят Беларусі на чале з Язэпам Варонкам. Аб гэтым паведамлялася ў Першай устаўнай грамаце да народаў Беларусі, апублікаванай 21 лютага 1918 г. Аднак незалежнасць Беларусі яшчэ не была абвешчана.

У гэты ж дзень у Мінску з'явіліся немцы. Як вядома, акупанты ніякай улады, акрамя ўласнай, не прызнаюць. Так было і тады: немцы прышлі як акупанты і паводзілі сябе адпаведным чынам. Яны 25 лютага выгналі з памяшкання Народнага Сакратарыята

службоўцаў, забралі касу, сарвалі бел-чырвона-белы сцяг. Праз некаторы час у выніку перагавораў 28 лютага нямецкая ваенная адміністрацыя дазволіла дзейнасць Народнага Сакратарыята.

Заняўшы тэрыторыю да Дняпра, немцы па прапанове Расіі зноў пайшлі на перагаворы і 3 сакавіка 1918 г. у Брэсце паміж Расіяй і Германіяй быў падпісаны трактат аб міры (Брэсцкі мір). Пра Беларусь у тэксце трактата нават не згадвалі, яе тэрыторыю сталі расцягваць на кавалкі суседнія краіны.

Такія абразлівыя стаўленні да Беларусі выклікалі новы выбух нацыянальнай свядомасці. 9 сакавіка 1918 г. адбылося пасяджэнне Выканкама Усебеларускага з'езда, у якім таксама ўдзельнічалі прадстаўнікі некаторых мясцовых рад, земстваў, гарадскога самакіравання. На гэтым пасяджэнні была прынята Другая ўстаўная грамата, якая мела канстытуцыйны характар. Цяпер краіна абвешчалася Беларускай Народнай Рэспублікай. Выканкам Усебеларускага з'езда быў пераўтвораны ў Радз БНР, якая атрымлівала заканадаўчую ўладу (старшыня – Іван Серада). Выканаўчая ўлада (уряд БНР) ажыццяўляў Народны Сакратарыят (старшыня – Язэп Варонка).

Другая устаўная грамата сцвярджала сацыялістычныя прынцыпы, шанавала правы нацыянальных групаў, касавала прыватную ўласнасць на зямлю, якая перадавалася тым, хто на ёй працаваў, уводзіла васьмігадзінны працоўны дзень. Па сваім дэмакратызме канстытуцыйная беларуская Грамата стаіць вышэй за

канстытуцыю савецкай Расіі 1918 г. У БНР ніхто не пазбаўляўся права выбіраць і быць абраным. Была абвешчана свабода слова, друку, сходаў, забастовак, хаўрусаў, “безумоўная вольнасць сумлення”, недатыкальнасць асобы і жылля.

Затое забаранялася вайна супраць рэлігіі і ўсялякая цэнзура.

БНР паўставала як дэмакратычная сацыялістычная дзяржава.

Насуперак стандартным абвінавачванням савецкіх часоў, што БНР – гэта стварэнне нямецкіх акупантаў, сучасныя гісторыкі пераканаўча даказалі, што немцы да фармавання вышэйшых дзяржаўных структураў Беларусі ніякага дачынення не мелі. Чальцы Рады і ўрада БНР былі прадстаўнікамі беларускага народа, абранымі на І Усебеларускі з'езд яшчэ ў снежні 1917 г., і яны сталі на шлях рэалізацыі таго курса, які спрабаваў акрэсліць з'езд.

Разам з тым некаторыя беларускія дзеячы не былі задаволены Другой устаўнай граматай, паколькі яна не вызначала адносіны з іншымі дзяржавамі. 23 сакавіка 1918 г. А.Луцкевіч прапанаваў Народнаму сакратарыату абвясціць незалежнасць БНР.

25 сакавіка 1918 г. пасля працяглага абмеркавання на пасяджэнні Рады была прынята Трэцяя ўстаўная грамата, у якой абвешчалася незалежнасць БНР. Ужо 27 сакавіка была апублікавана пастава аб арганізацыі мясцовага апарата ўлады, аднак яе практычнае ажыццяўленне пачалося толькі летам.

(Прац. на ст. 6)

БНР

Крок да незалежнасці

(Прац. Пач. на ст. 1-5)

Урад БНР разгарнуў актыўную міжнародную дзейнасць. Незалежнасць БНР прызналі Украіна, Літва, Латвія, Эстонія, Фінляндыя, Чэхаславакія. Консулствы БНР былі адкрыты ў Германіі, Польшчы, Даніі, Турцыі і Расіі.

БНР выдавала сваім грамадзянам беларускія пашпарты, зацвердзіла ў якасці дзяржаўнай сапраўды нацыянальную сімволіку: свой дзяржаўны герб – “Пагоню” (узброены рыцар на кані), які з’яўляецца адным з самых старажытных у Еўропе, і свой дзяржаўны бел-чырвона-белы сцяг. 12 красавіка 1918 г. Народны Сакратарыят БНР прыняў пастанову аб абвешчэнні беларускай мовы дзяржаўнай і абавязковай для грамадзянаў рэспублікі. 11 кастрычніка 1918 г. была прынята часовая Канстытуцыя БНР.

Значных поспехаў БНР дасягнула ў развіцці асветы і культуры. Паводле розных падлікаў, працавалі ад 150 да 350 школ. Падрыхтоўка настаўнікаў вялася ў Свіслацкай семінарыі і Мінскім педінстытуце. У красавіку 1918 г. была заснавана Мінская вышэйшая музычная школа, якая неўзабаве пераўтварылася ў Беларускаю кансерваторыю. У красавіку 1918 г. была створана падрыхтоўчая камісія для адкрыцця Беларускага універсітэта ў Мінску, у якую ўвайшлі А. Смоліч, М. Доўнар-Запольскі, Я. Карскі і інш. Па ініцыятыве І.Луцкевіча ў 1918 г. была створана першая беларуская навуковая ўстанова – Беларускае навуковае таварыства ў Вільні. Выдаваліся беларускія кнігі, часопісы і газеты. Гэта таксама трэба

мець на ўвазе, таму што ў савецкіх падручніках усё гэта падавалася як заслуга бальшавікоў. На самой справе яны ішлі па слядах дзячоў БНР.

Як сведчанне растучага аўтарытэту БНР можна разглядаць той факт, што па запрашэнні У.Леніна новы кіраўнік урада БНР А.Луцкевіч у лістападзе 1918 г. наведаў Маскву з мэтай нармалізаваць двухбаковыя адносіны. Аднак менавіта ў гэтыя дні стала вядома аб рэвалюцыі ў Германіі і яе капітуляцыі ў вайне. Бальшавікі зноў вярнуліся да сваёй ідэі сусветнай камуністычнай рэвалюцыі. Цікавасць да БНР прапала, яна ім толькі перашкаджала. Усялякія кантакты з БНР былі спынены. Савецкая Расія не прызнала незалежнасці нашай краіны і 17 лістапада Чырваная Армія пачала наступленне на Беларусь. 10 снежня чырвонаармейцы захапілі Мінск, а 5 студзеня 1919 г. – Вільню.

Рада і ўрад БНР, каб не быць арыштаванымі, мусілі выехаць з Мінска ў Гродна, а пасля ў эміграцыю – спачатку ў Літву, потым у Чэхаславакію.

Галоўнай заслугай дзейнасці ўрада БНР у 1918 г. было тое, што ён азнаёміў грамадскасць суседніх краін з нааўнасцю беларускага нацыянальнага руху, акрэсліў этнічныя межы Беларусі, прадухіліў яе падзел паміж суседнімі дзяржавамі (Расіяй, Польшчай, Украінай, Літвой) як «нічыйнай» тэрыторыі. Пасля шмагдовага уціску і прыніжэння беларусы паўсталі як еўрапейскі народ, які абвясціў сваё гістарычнае права на месца пад сонцам.

На гэтым гісторыя БНР, як і ўся шматпакутная гісторыя Беларусі, не скончылася. У

траўні 1919 г. зноў пачынаюцца баявыя дзеянні на тэрыторыі Беларусі. На гэты раз паміж Польшчай і Савецкай Расіяй. Польшкі ўрад марыў аб “Вялікай” Польшчы, у якую ўваходзіла б і значная частка сучаснай Беларусі, а расійскае кіраўніцтва ў сваю чаргу марыла аб стварэнні савецкай Польшчы.

К восені 1920 г. абедзве краіны выдахліся. Частка Беларусі аказалася вольнай: палякі адышлі, чырвоныя не прышлі. 14 лістапада 1920 г. у Слуцку быў скліканы з’езд для арганізацыі ўлады і абароны Беларускай Народнай Рэспублікі. Каля 10 тыс. беларусаў уступілі ў беларускае войска. 27 лістапада пачаліся баі з Чырвонай Арміяй. Нягледзячы на няроўнасць сілаў, абаронцы БНР на лініі Копыль – Цімкавічы – Вызна (цяпер Чырвоная Слабада) нават мелі поспехі і амаль месяц улада БНР утрымлівалася ў 15 валасцях.

Омская дывізія і іншыя расійскія часці пасля месяца ўпартых баёў прымусілі беларусаў адступіць за раку Лань, дзе яны былі раззброены палякамі і змешчаны ў лагер для інтэрнаваных асобаў. Так скончыўся найбольш востры этап барацьбы за захаванне Беларускай Народнай Рэспублікі. Беларускія землі зноў сталі разменнаю манетаю паміж Польшчай і Расіяй.

Нягледзячы на ліквідацыю БНР, беларускім патрыётам удалося стварыць не проста беларускі ўрад, а Беларускаю Народную Рэспубліку, якая на доўгія гады зрабілася ўзорам сапраўды нацыянальнай дзяржаўнасці.

(Заканч. на ст. 7)

БНР

Крок да незалежнасці

(Закан. Пач. на ст. 1-6)

Сімвалам гісторыі і сімвалам надзеі засталася Рада БНР у эміграцыі. У розныя гады яна знаходзілася ў Парыжы, ЗША, Канадзе. Зараз Раду БНР у эміграцыі ўзначальвае Івонка Сурвіла, беларуска, якая пражывае ў Таронта (Канада). У апошнія гады Рада папоўнілася прадстаўнікамі беларускага нацыянальна-дэмакратычнага руху, якія па палітычных матывах былі вымушаны пакінуць сваю радзіму.

Натуральна, можна паставіць пытанне, чаму так упарта адмаўлялася БНР у савецкія часы ды і зараз мы бачым спробы адсунуць яе на задворкі?

Часткова адказ ужо дадзены. Падкрэслім наступнае: працэс аднаўлення беларускай дзяржаўнасці выспяваў паступова, можа, нават марудна ў параўнанні з іншымі рэгіёнамі Еўропы і Расійскай Імперыі, але няўхільна. У неварождна цяжкі час, насуперак перашкодам суседзяў з усходу і захаду, паслядоўна і юрыдычна бездакорна прайшла працэдура абвяшчэння БНР. За вельмі кароткі час існавання БНР беларусы зрабілі вялізарны рывок ва ўсвядамленні сябе як народа, як нацыі. Гэта выдатна разумела бальшавіцкае (найперш расійскае) кіраўніцтва, ідалогія якога не пазбавілася імперскіх поглядаў. Беларусам усімі сродкамі ўбівалі ў галовы, што БНР была створана нямецкімі акупацыйнымі ўладамі. Тое, чым мы павінны ганарыцца, ператваралі ў варожае для беларусаў.

Пераканаўча даказана, абвяшчэнне БНР прымусіла Леніна і яго хейру, сцяўшы зубы,

пайсці на абвяшчэнне БССР у студзені 1919 г.

Пасля распаду СССР ў 1991 г. была абвешчана незалежная Рэспубліка Беларусь, пра якую ў сучаснай Энцыклапедыі гісторыі Беларусі сказана: "РЭСПУБЛІКА БЕЛАРУСЬ, незалежная унітарная дэмакратычная сацыяльна-прававая дзяржава, абвешчаная ва ўмовах распаду Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. З'яўляецца правапераемніцай Беларускай Народнай Рэспублікі (абвешчана 9.3.1918) і Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі (утворана 1.1.1919)". Адмаўляць БНР сёння – значыць ігнараваць волю ўласнага народа, якую ён праявіў у далёкім 1918 годзе.

Здаецца, гэта крыху пачынае разумець і сучаснае кіраўніцтва Беларусі. Нягледзячы на тое, што кіраўнік краіны неяк заявіў, што для яго беларуская дзяржаўнасць пачынаецца ад БССР, усё ж у мінулым годзе серыю канцэртаў "За незалежную Беларусь" улады пачалі таксама 25 сакавіка. Пачалося ўскоснае прызнанне значнасці гэтай даты.

І калі нават еўрапейская супольнасць у гэтым годзе адзначае 91-годдзе БНР, то чаму ж нам, грамадзянам Рэспублікі Беларусь, не адзначыць гэтую дату як адну з самых славуных у нашай гісторыі. Прыйшла пара афіцыйна засведчыць гэты дзень як галоўнае агульнадзяржаўнае свята. Але ня будзем чакаць, калі ўлады зробіць гэты крок, а самі адзначым наша свята.

Віншую ўсіх чытачоў са святам са святам 25 сакавіка.

Алесь Каданчык,
кандыдат гістарычных навук

Легенды

Гняздзін

У тыя пракаветныя часы Гняздзін быў зусім маленькай вёсачкай і яе аблюбавалі вельмі буслы. А гэтае здарэнне надарылася яшчэ тады, калі буслы ў вырай не ляталі. Яны жылі з людзьмі і зімой, сябравалі з людзьмі.

А вораг роду людскога, чорт, не любіць, калі ўсё ідзе добрым ладам.

Вось і вырашыў чорт пасварыць людзей з бусламі. І дабіўся, нячысцік, свайго. Сталі гняздзінцы злоснымі, нецярпымымі, крыўдзілі адзін аднаго, жывёл і птушак перасталі шанаваць.

Неяк увосень сабраліся ўсе буслы і пакінулі гэтых людзей. Засталіся на дрэвах толькі іхныя гнёзды. І так іх многа было, што саму вёску назвалі Гняздзін.

Праз некалькі гадоў буслы даравалі-такі людзей і вярнуліся па вясне на радзіму. Але зноў доўга вытрымаць цяжкага характара гняздзінцаў не змаглі і цяпер ужо назаўсёды пакінулі гэту вёску. А разам з імі зляцелі і многія іншыя птушкі.

**Распавяла Еўдакія
Патапаўна Казлова**

Вершы нашых землякоў

Спачыла сонца за лясамі,
Прыніклі травы да Друці.
І манастырскімі крыжамі
Здаюцца ў небе мне
буслы.

Уладзімір Скамейка

Мы вернем стужку, што з
вякоў

Яднае нас на шлях прарочы.

І зноў сагрэе землякоў

Святое ззянне Белай Ночы.

Святлана Войлакава

Таямніцы нашага краю

Славутае мінулае нашых продкаў схавана ў далёкіх, глыбінных пластах гісторыі. Многія з іх яшчэ недастаткова даследаваны, а таксама многія – хоць і даследаваны – , затое мала вядомыя сучасніку з прычыны ягонай недасведчанасці, абыякавасці.

А вось што садзейнічала таму раўнадушшу да сваёй мінуўшчыны – пытанне з разраду рытарычных. Але ўсё ж такі паспрабуем разабрацца.

Стагоддзямі этанакіравана нішчылася ўсё тое, што сведчыла аб нацыянальнай самабытнасці, таленавітасці, імкненні да нацыянальнай самасвядомасці.

На першы погляд здаецца, нічога незвычайнага, што можа сапраўды зацікавіць у даўняй гісторыі Бялынічаў, няма. Але такое меркаванне ёсць абсалютна памылковае, бо зямля наша трымае такія таямніцы, што іх дастаткова не толькі, каб здзівіць даследчыка-гісторыка, а і кожнага хоць крышачку цікаўнага чалавека.

Вось, напрыклад, амаль усе бялынічане ведаюць, што ў цэнтры мястэчка некалі існаваў касцёл, перахрышчаны потым у царкву. З часоў сёвай мінуўшчыны збераглося ў памяці людской паданне, што цяглу для пабудовы гэтага гмаху перадавалі з рук у рукі, і жывы людскі ланцуг расцянуўся аж да Свяцілавічаў, дзе было радовішча гліны. Але не здолелі бялынічане зберагчы гэты архітэктурны помнік, сваю гордасць. Знішчылі. І знішчылі свядома. Страцілі назаўсёды. Зсталася ад былой велічы толькі рэштка фрэсак.

Не ведаю, ці праўда гэта, ды

кажуць, што калі адзін з мясцовых жыхароў, якому было жалезнай “бабай” біць глыбу падарванай сцяны, ударыў па ёй колькі разоў і з-пад абсыпанага другу паўстала перад ім ва ўсёй сваёй велічы фрэска з выявай Маці Боскай з дзіцём на руках. І яна была нібыта настолькі свежая, што Багародзіца выглядала, быццам жывая. Заварожаны гэткім чудам, той чалавек наадрэз адмовіўся працягваць няўдзячную сваю работу па руйнаванні разбуранага храма.

Але бажніцу, як вядома кожнаму бялынічаніну, знішчылі. Як знішчылі і ўсё, што ад яе засталася і нагадвала пра храм.

Яшчэ не так даўно, калі будавалі кінатэатр, магутная тэхніка натыкнулася на таўшчэзную сцяну. Разбурыць яе не змаглі. Так і пабудавалі на ёй кінатэатр.

Мясцовыя жыхары таксама ведаюць, што ў падмурку храма былі шматлікія скляпенні ды хады. Кажуць, што найбольш смелыя хлопцы апускаліся ў тое падземелле і бачылі там каменныя саркафагі, у якіх, хутчэй за ўсё, былі пахаваныя прадстаўнікі царкоўнай знаці. Кажуць, што, мабыць, асноўны падземны ход вёў на поўнач, у накірунку да сённяшняга Ліпавага гаю. Існаваў, мабыць, і другі падземны ход – у напрамку да Друці.

Колькі дзесяцігоддзяў таму непадалёку ад перакрываўвання вуліцы Мічурына з дарогай на Галоўчын зрабіўся правал зямлі. Калі яго абследавалі, то ў сярэдзіне аказаўся склеп, у якім быў пахаваны нейкі воін у даспехах і латах, са зброяй.

Будынак былога касцёла кармелітаў ў Бялынічах перад знішчэннем

Ужо толькі па гэтых прыкладах можна меркаваць, колькі таямнічых і цікавых загадак хавае наша зямля.

Застаецца спадзявацца, што яшчэ вырастуць даследчыкі, якія разгадаюць, калі не ўсё, то хоць частку тых таямніц.

Генадзь Лапо

Фальклор

Замовы,

Запісаныя ад Кацярыны Красоўскай

- **Маладзічок, маладзічок!**
- Быў ты на тым свеце?**
- **Быў.**
- **Бачыў мёртвых?**
- **Бачыў.**
- **Не баляць у мёртвых зубы?**

Няхай не баляць і мае.

(Ад зубнога болю)

* * *

Круг, кружок!

Последній твой дзянёчак.

Лішай, лішай!

Ідзі свінням мяшай.

А ты, круг, не ляжы –

Ідзі свіней пасі.

(Ад круга)

Запісала Алена Міхадзёнак